

LITTERATUR

Birger Olsson: *Johannesbrevet* (KNT 19). (Stockholm: EFS-förlaget, 2008). 296 sid.

I inledningen till den här boken berättar Birger Olsson om hur hans försök att på 1970-talet kommentera Johannesbrevet strandade på deras alltför svartvita formuleringar, som han menar ”kan fungera i gymnasieåldern men inte tjugo år senare” (13). Ytterligare trettio år har gått och den numera pensionerade professorn har rott i land med projektet. Frågan är väl om denna framgång enbart beror på författarens grepp att tydligare förankra breven i ett konkret historiskt sammanhang eller om hans uppnådda ålder har förbättrat förutsättningarna för en sorts kongenialitet med ”Den gamle”, auktoriteten bakom de tre Johannesbrevet. Åtminstone tycker jag att karakteriseringen av Presbytern som ”en äldre, högt aktad person... som tillsammans med några andra svarade för kontinuiteten bakåt” (70) fungerar ganska bra som en beskrivning av Birger Olssons egen, fortfarande mycket aktiva roll i den lundsiska nytestamentliga forskningsgemenskapen.

Kommentarens struktur bestäms av att den ingår i serien Kommentarer till Nya testamentet. Varje textstycke behandlas således på följande sätt: Först ges själva texten i översättning enligt Bibel 2000. Därpå kommenteras textkritiska, språkliga, översättnings- och innehållsmässiga detaljer i avdelningen ”Noter”, varefter följer en ”Analys” som tar upp exempelvis avsnittets struktur, formella aspekter och retoriska strategier. Slutligen kulminerar behandlingen i en ”Utläggning”, som i mer löpande formuleringar förklarar textstyckets innehåll. På detta sätt tar sig författaren genom Tredje, Andra och Första Johannesbrevet, det sistnämnda indelat i elva avgränsade textstycken. Den okonventionella ordningen är betingad av författarens hypotes om det kronologiska förhållandet mellan breven. Som kronan på verket återfinns mot slutet av boken ett kapitel om ”Johannesbrevet som helhet”, där Olsson bland annat lägger fram sin syn på brevens tillkomstsituation och deras övergripande teologiska budskap, samt allra sist en kommenterad bibliografi. Dessutom finns nitton ”korta utredningar” av olika för tolkningen betydelsefulla teman insprängda i kommentaren.

Tydligast skiljer sig Olssons kommentar från andra Johannesbrevskommentarer genom att anlägga vad författaren kallar ett inomjudiskt perspektiv. Det betyder att de johanneskristna, som anses både stå bakom och utgöra målgrupp för breven, åtminstone till en början är judar som erkänner Jesus som Messias, och att föreställningsvärlden primärt är judisk. Inte minst har detta betydelse för Olssons uppmärksammande av den förbundstematik som han menar ligger som ett grundackord genom hela Första Johannesbrevet. Utan att ordet ”förbund” någonsin används verkar brevet hela tiden

förutsätta övertygelsen om att Guds förbund med Israel har förnyats genom Jesus. Det inomjudiska perspektivet har också betydelse för beskrivningen av de motståndare som brevens författare polemiserar mot. Olsson redogör för tre huvudsakliga hypoteser som kan användas för att förstå polemiken: avfallshypotesen, som varit förhärskande i utläggningstraditionen och som går ut på att motståndarna lämnat den kristna ortodoxin för en gnosticerande åskådning; progressionshypotesen, som menar att motståndarna i Första och Andra Johannesbrevet står för en hyperandlig och urspårad variant av johanneisk kristendom; och slutligen återfallshypotesen, enligt vilken motståndarna är judar som tidigare bekänt Jesus som Messias men nu förlorat sin kristustro. Det är den sistnämnda som är Olssons egen ståndpunkt och som han driver genom hela kommentaren, utan att fördenkskull släppa de alternativa hypoteserna ur sikte. Återfallshypotesen ligger också till grund för rekonstruktionen av kronologin med Tredje Johannesbrevet som det äldsta, där mottagaren fortfarande tillhör en judisk synagoga, följt av Andra Johannesbrevet som vittnar om en splittring orsakad av att somliga lämnat läran om Jesus som Messias och slutligen Första Johannesbrevet där denna splittring verkar ligga en bit bakåt i tiden.

Det är glädjande att vi har fått ännu en volym i KNT-serien som inte nöjer sig med att bli den svenskspråkiga standardkommentaren utan också vågar sig på ett nytt grepp i livlig dialog med den aktuella forskningen. Att vända på ordningen mellan de tre breven är en ganska radikal manöver inte minst med tanke på det inflytande som progressionshypotesen har haft. Men i sin enkelhet är Olssons hypotes tilltalande. Man behöver inte längre förutsätta en komplicerad kedja av dramatiska händelser i de johanneskristnas historia; i stället får vi att göra med en och samma återfallsproblematik i såväl evangelium som samtliga brev. Avståndstagandet från ”hedningarna” i 3 Joh v 7 blir helt begripligt i ett tidigt, inomjudiskt perspektiv, och läsningen av 1 Joh 2:22 som riktad mot ett förkastande av Jesus som Messias är den naturliga. Mer osäkert är det hur väl användningen av verbet *proagein* i 2 Joh v 9, som Olsson själv vill återge med ”gå vidare, avancera, göra framsteg” (61), harmonierar med återfallshypotesen. Om Presbytern ville värna för att man gick tillbaka till en judendom utan kristustro, varför använde han då inte ett ord med innebörden ”gå tillbaka”, till exempel *epanagein*? Olsson konstaterar att verbet *proagein* ”passar bra i ett ultrajohanneiskt perspektiv” (74) men förklarar inte hur det går ihop med den hypotes som han ändå vidhåller. Som jag ser det är detta en av de få svaga punkterna i kommentaren.

Ingen bok undkommer tryckfelsniss, men i den här är korrekturfelen vad jag har kunnat upptäcka inte särskilt många och skapar i allmänhet inga större problem.

Det enda undantaget är en passus i utredningen ”Gud är kärlek” (271) där man nog i högerspalten bör ändra ”åtta gånger om (1) och (2)” till ”åtta gånger om (3)”.

Birger Olssons kommentar är helt tydligt frukten av en imponerande kännedom om texterna och om hur de har utlagts. Den kan läsas med behållning både av den som studerar Johannesbrevet ingående för första gången och av den som är förtrogen med tidigare forskning om breven.

Tobias Hägerland
TD, Lund

Vivi-Ann Grönqvist (red.): *Manfred Björkquist: Visionär och kyrkoledare* (Stockholm: Artos & Norma Bokförlag, 2008). 512 sid.

När unglyrkorörelsens förgrundsgestalter skall tecknas, kan det bli trångt om utrymme. Många framställningar lyfter fram tre personer: Nathan Söderblom, Einar Billing och J. A. Eklund. Ofta antyds att en av orsakerna till unglyrkorörelsens sprängkraft står att finna i den dynamiska spänning som finns i likheterna och olikheterna mellan just dessa tre. Det finns visst fog för en sådan beskrivning, men samtidigt innebär det också att en del andra tongivande personer hamnar i bakgrunden. Inte minst gäller detta Manfred Björkquist som, förvånande nog, inte tidigare varit föremål för någon mer genomgripande framställning och analys.

I detta tomrum har nu Stiftelsen Sverige och Kristen Tro ägnat Manfred Björkquist en biografi i antologiform, där tretton forskare ger sina perspektiv på Björkquists livsgärning och inflytande. Det står snart klart att i en trovärdig analys av unglyrkorörelsen är det ett misstag att förbise hans bidrag.

Antologin som helhet är tematiskt upplagd. De första bidragen har dock mer historisk tyngdpunkt och avhandlar Björkquists kontakter med engelsk högkyrklighet (Birgitta Brodd), Björkquists roll i den politiska och sociala utvecklingen i Sverige (Torbjörn Aronsson), arbetet runt det Nordiska Ekumeniska institutet (Björn Ryman) och Björkquists tid som biskop i Stockholm (Oloph Bexell). Artiklarna i den andra halvan av boken ger tematiska analyser utifrån författarnas skilda utgångspunkter: Kommunikationsteoretiska perspektiv (Alf Linderman), Björkquists kristna humanism (Thomas Ekstrand), relationen mellan idealism och kristendom (Rune Söderlund), ecklesiologi (Kjell Blücker), det militanta språkbruket (Birgit Stolt), konst och kultur (Gösta Wrede), sexualsyn (Inga Sanner) samt kristen kontra sekulär enhetskultur (Alf Tergel).

Den drygt 500 sidor tjocka volymen har en ambitiös inramning. Varje artikel har en engelsk sammanfattning och boken har också utrustats med ett personindex, för-

teckning över Björkquists liv i årtal och en utförlig litteraturförteckning. Antologiformen för onekligen med sig en del upprepningar som kan bli tröttsamma vid en genomläsning, men som också ger en möjlighet för läsaren att med behållning läsa enstaka artiklar.

Bokens många infallsvinklar är vinnande i det att den flerfacetterade bild som framträder delvis överskrider den gängse beskrivningen av Björkquist. En vanlig karakterisering av Björkquist är att skildra honom som den som, bakom Billing och de andra huvudteologerna, omsatte visionerna i handling. Denna beskrivning blir å ena sidan i högsta grad bekräftad. Flera artiklar tar fasta på hur Björkquist tar initiativ till en stor mängd institutioner med syftet att möjliggöra dialog och möte med omvärlden: Sigtunastiftelsen, tidskriften *Vår Lösen*, Svenska kyrkans lekmannaskola, Förbundet för kristen humanism och Nordiska ekumeniska institutet för att nämna några. Genomgången i Lindermans artikel av de förbund och föreningar som Björkquist alltifrån sin tidiga ungdom startade, ger bilden av honom som en enastående företagsam person.

Men även om Björkquist i första rummet alltså var en handlingens kyrkoledare, visar flera av bokens bidrag å andra sidan att Björkquists teologi och filosofi också är väl värd en teoretisk analys. På ett särskilt sätt gäller detta Söderlunds och Ekstrands artiklar. Antologin tecknar därmed inte Björkquists originalitet på en ensidig praktisknivå, utan snarare i hans kapacitet att arbeta i skärningspunkten mellan teori och praxis. Genom att hålla ihop dessa perspektiv öppnar boken på ett konstruktivt sätt för att också låta Björkquist bli en samtalspartner i vår egen tid. Analysen av hur Björkquist under beteckningen humanism tänker sig en ny kristen kultursyntes presenterar exempelvis honom som ett viktigt bidrag till humanismens svenska begreppshistoria – ett bidrag som kan problematisera den radikalsekulara tolkning av begreppet humanism som florerar i vår tid.

Också de balanserade analyserna av Björkquists nationalistiska drag som återkommer i flera artiklar är viktiga. Utan att förneka att somlig nationalistisk retorik hos Björkquist är minst sagt svårsmält, kan man med några av artikelförfattarna konstatera att det av Björkquist myntade slagordet ”Sveriges folk – ett Guds folk” också bär en solidaritetstanke. Björkquist la emellanåt betoningen på räkneordet *ett* folk, vilket pekar mot en vision om en nationell gemenskap för alla, bortom den utestängande klasskyrkan. Ett viktigt perspektiv i en tid då unglyrkopsalmen ”Fädernas kyrka” har fått låna sitt namn till Sverigedemokraternas kyrkopolitiska förbund (!).

Ytterligare en utökning av perspektiv utgörs av Oloph Bexells bidrag, där bilden av Björkquist som i första rummet unglyrkoman kompletteras med en utförlig historisk och teologisk studie av Björkquists biskopstid.